

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

ВИПУСК 33

Рівне – 2021

УДК 94(477) + 94 (100)
А 43

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. Рівне: РДГУ, 2021. 256 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м. Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м. Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор
(м. Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м. Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 10 від 25 листопада 2021 р.*

***Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №15857-4329Р***

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://fipmv.rv.ua/>

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Ірина Максимчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33027, Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: iramaksumchyk1997@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5188-4956>

У статті досліджено діяльність князя Ярослава як розробника нових прогресивних концепцій давньоруського суспільства. Розглянуто процес утвердження християнства на Русі, завершення створення церковної ієрархічної організації, що забезпечило Києву статус церковного центру. Із заснуванням монастирів, у тому числі Києво-Печерської лаври, церква за Ярослава стала найбільшою опорою великого князя. Потужне укріплення Києва та його активна розбудова забезпечили місту статус одного із найкрасивіших міст Європи, потужного центру торгівлі та ремесла. Звичайне право, найдавніші перекази, які були різними в різних племен, замінювалися єдиним письмовим законом.

Ключові слова: князь Ярослав, давньоруське суспільство, концепції.

The article examines the activities of Prince Yaroslav as a developer of new progressive concepts of ancient n society. The process of establishing Christianity in Russia, completing the creation of a church hierarchical organization, which provided Kyiv with the status of a church center, is considered. With the founding of monasteries, including the Kiev-Pechersk Lavra, the church under Yaroslav became the greatest support of the Grand Duke. The strong fortification of Kyiv and its active development have secured the city the status of one of the most beautiful cities in Europe, a powerful center of trade and crafts. Customary law, the oldest traditions, which were different in different tribes, were replaced by a single written law.

Key words: Prince Yaroslav, ancient Russian society, concepts.

З 1035 р. князь Ярослав став одноосібним правителем величезної держави від Балтійського моря до Азії. Це був період найвищого розквіту Давньоруської держави. Перемігши своїх суперників, Ярослав прагнув усіма силами, у різний спосіб зміцнити єдність держави. Велике значення мало завершення християнізації населення. За Володимира Святославовича християнська релігія поширилася в основних містах за течією Дніпра та його приток. У віддалених місцях, у країні в'ятичів, у Заліссі та на півночі ще панувало язичництво. Умовляннями і силою Ярослав домігся

утвердження християнства. Було завершено створення церковної ієрархічної організації. У 1037 р. константинопольський патріарх утворив Київську митрополію, призначивши митрополитом грека, але незабаром на цю посаду призначався місцевий священнослужитель. Таким чином Київ став церковним центром. У Києві для митрополита було збудовано величний Софійський собор, який за архітектурою та оздобленням мало поступався однойменному храму в Константинополі [7, с. 354]. Було засновано перші монастирі, у тому числі Києво-Печерська лавра. Таким чином, церква за Ярослава стала найбільшою опорою князівської влади.

Ярослава називали також хоромцем. Він збудував княжий терем, оточив Київ стіною зі знаменитими Золотими воротами. Стольний Київ-град став одним із найкрасивіших міст Європи, найбільшим центром торгівлі та ремесла. Зростало його населення, багатство та слава Києва поширювалися далеко за межами Русі.

На час правління Ярослава Мудрого належить початок літописання. На думку відомого дослідника А.А. Шахматова, перший літопис було створено 1037 р. На її основі чернець Києво-Печерського монастиря Нестор наприкінці XI ст. створив «Повість временних літ». Літопис був покликаний історично обґрунтувати єдність Русі та об'єднуючу роль князівської влади. Таке ж значення мало початок створення першого письмового зведення законів «Руської Правди» з додаванням пізніших князівських законодавчих постанов. Звичайне право, найдавніші перекази, які були різними в різних племен, замінювалися єдиним письмовим законом [5, с. 441]. Княжа влада виступала як вищий судовий арбітр, гарант законності та правопорядку. Штрафи та судові доходи поповнювали князівську скарбницю.

Ярослав Мудрий багато зробив для поширення освіти. За переказами він був книжником, любив читати сам і прагнув долучити до читання інших. З Візантії до Києва було запрошено перекладачів стародавніх рукописів, головним чином церковних. З переписаних ченцями книг у Софійському соборі було створено своєрідну бібліотеку, де всі бажаючі могли отримати манускрипти для читання. При монастирях почали створюватися школи. Сам князь відібрав у Новгороді 300 юнаків на навчання. Те саме було зроблено і в Києві.

Зовнішню політику Ярослава можна визнати вдалою. Він здійснив в 1030 похід на фінське плем'я чудь і побудував там місто Юр'єв, нині естонський місто Дерпт. У 1036 р. він завдав під Києвом такої нищівної поразки печенігам, що вони більше не з'являлися в межах Київської держави [3, с. 107]. На кордоні зі степом було створено систему укріплень та міст. Ярослав вів трирічну виснажливу війну з Візантією. Але хоча на полях битв не було рішучих перемог, а князівське військо навіть зазнавало поразки, ув'язнений у 1043 р. світ був вигідним для Києва. Візантія підтвердила встановлені раніше привілеї торгівлі, відпустила полонених.

За Ярослава Київська Русь встановила з багатьма європейськими державами контакти, закріплені шлюбними спілками. Сам Ярослав був одружений з дочкою шведського короля, три його

дочки вийшли заміж за французького, норвезького та угорського королів, а онука – за німецького імператора.

Навіть такий короткий огляд подій першої половини XI ст. свідчить, що з Ярославом Давньоруська держава досягла найвищої точки свого розквіту. Дійсно мудрий, видатний у всіх відносинах державний діяч, Ярослав не випадково увійшов до історії як Ярослав Мудрий.

До середини XI ст. розвиток Давньої Русі проходив висхідною лінією: від об'єднання розрізнених слов'янських племен навколо Києва до християнізації Русі та освіти на сході Європи могутньої держави. Після смерті Ярослава Мудрого розпочинається ослаблення та розпад Київської держави [1, с. 39]. Доцентрова тенденція розвитку, що панувала досі, змінюється тенденцією відцентровою, посилюється відокремлення окремих земель від Києва, відбувається послаблення центральної влади, з'являються нові політичні утворення, які змагаються з Києвом.

Причини цього повороту історії Стародавньої Русі були пов'язані безперечно з об'єктивними чинниками. Розвивалося землеробство, ремесло та торгівля, зростало економічне значення окремих регіонів Київської держави. Київ перестав бути центром, звідки прямували торгові каравани до Візантії. Шлях із «варягів у греки» втрачав своє значення. Зі зростанням значення землеробства дружинники-воїни перетворювалися на бояр-землевласників, котрі займалися своїм господарством [6, с. 264]. Місцеві вотчинні інтереси переважали загальнодержавні інтереси. Економічне посилення околиць робило їх незалежними від Києва.

Руйнівна дія на Київську Русь справила набіги кочівників. У 60-ті роки XI ст. з'явився новий небезпечний противник половці. Не менш важкими для населення були князівські усобиці, постійні внутрішні військові зіткнення, що руйнували населення. Більшість селян та міських жителів залишали обжиті місця та йшли подалі, у безпечніші місця. Один шлях був на південь, до Дністра, Західного та Південного Бугу, до передгір'їв Карпат, інший – на схід, за річку Оку, до верхів'їв та середньої течії Волги, у так зване Залісся. Цей край був рідко населений фінськими племенами. За лісами було безпечно. Великі простори та порівняно родючий ґрунт сприяли розвитку землеробства [10, с. 38].

Розпаду Київської Русі значною мірою сприяв порядок престолонаслідування, встановлений Ярославом Мудрим. Головна ідея полягала в тому, що Київська земля – вотчина всього роду, спільне володіння всіх його синів та онуків. Але панує старший за віком, який сидить у Києві і якому решта князів має підпорядковуватися як старшому, слухатися «як батька свого». За заповітом Ярослава кожен із його синів отримав долю [2, с. 59]. Старший син Ізяслав став великим князем київським та отримав Новгород. Інші сини отримали міста залежно від старшинства. За задумом Ярослава, у разі смерті київського князя місце займає наступний за старшинством брат. Відбувається відповідне пересування наділів: чернігівський князь переходить до Києва, переяславський – до Чернігова тощо.

Але такий порядок приховував у собі руйнівні сили, що проявилися незабаром після смерті Ярослава Мудрого [8, с. 142]. Молодші сини не могли сподіватися одержати Київський

стіл звичайним шляхом. А серед онуків Ярослава важко було визначити старшинство. З'явилися князі-ізгої, позбавлені володінь. Ярославове плем'я, що розрослося, визнавало тільки принцип сили. Сила, військове протиборство стали головним способом видобутку долі та великого князювання. Міжусобна боротьба набула загального характеру. За 170 років до татарської навали літопису відзначають понад 90 усобиць. Іноді боротьба тривала кілька років. Князі, що перемогли, не щадили свого супротивника, розправлялися з його сім'єю і дружиною, розоряли його селища, грабували селян і городян. Для боротьби один з одним наймали половецькізагони, які були особливо жорстокі по відношенню до місцевого населення.

Джерела та література

1. Данилевський І.І. Ярослав Мудрий і його епоха. – М., 2006. – 237 с.
2. Дворниченко А.Ю. сторінки життя Ярослава Мудрого. – К., 2001. – 192 с.
3. Задумів В.М. Ярослав Мудрий. – М.: Проспект, 2005. – 175 с.
4. Іщенко А.С. Ярослав Мудрий в українській суспільно-історичній свідомості: міфологічний образ і історична реальність. – М.: Наука, 2001. – 357 с.
5. Кавелін К.Д. Історія України. – М., 1996. – 688 с.
6. Карамзін Н. М.Історія держави. – М., 1980. – 544 с.
7. Ломоносова М.В. Створення культури за часів Ярослава Мудрого. М., 2002. – 457 с.
8. Любавській М.К. Історія писання Київської Русі. – Львів., 1997. – 230 с.
9. Пчелов Є.М. Ярослав Мудрий. Золотий вік Стародавньої Русі. – Х., 2012. – 942 с.
10. Сахаров А.М. Суспільний лад Київської Русі у історичній науці XVIII–XX ст. – М., 2000. – 378 с.

References

1. Danilevsky I..I Yaroslav the Wise and his era. – M., 2006. – 237 с.
2. Dvornichenko A. Yu. Pages of the life of Yaroslav the Wise. – K., 2001. – 192 p.
3. Zhukov A.E. Scientific research on Yaroslav the Wise. – M., 2002. – 130–149 p.
4. Ishchenko A.S. Yaroslav the Wise in the Ukrainian socio-historical consciousness: mythological image and historical reality. M .: Nauka, 2001. – 357 s.
5. Kavelin K.D. History of Ukraine. M., 1996. – 688 p.
6. Karamzin N.M. History of the state. – M., 1980. – 544 p.
7. Lomonosova M.V. Creation of culture in the time of Yaroslav the Wise. M., 2002. – 457 p.
8. Lyubavskaya M.K. History of the writing of Kievan Rus. - Lviv., 1997. – 230 p.
9. Pchelov E.M. Yaroslav the Wise. Golden Age of Ancient Russia. – H., 2012. – 942 p.
10. Sakharov A.M. The social order of Kievan Rus in the historical science of the XVIII–XX centuries. – M., 2000. – 378 p.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Микола Федоришин

ПІВДЕННО-СХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО КНЯЗІВСТВА У
СЕРЕДИНІ XII СТОЛІТТЯ 3

Грина Максимчук

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ ЯК РОЗРОБНИК НОВИХ ПРОГРЕСИВНИХ КОНЦЕПЦІЙ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА 11

Андрій Комар-Маліновський

ТРАДИЦІЇ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ЗАКЛАДЕНІ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ 15

Станіслав Мамчур, Валентина Доброчинська

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИМСЬКОГО ХАНСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ 23

Христина Головата, Валентина Доброчинська

ТРАГІЗМ НАУКОВОЇ ДОЛІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (1871–1942 РР.) 31

Марта Боярчук

ЛЮДИНА В СВІТОГЛЯДІ Й ІДЕОЛОГІЇ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА
(ІВАНА ОГІЄНКА) 39

Софія Муштук

ЗМІНА СТАТУСУ І ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ 47

Вікторія Ішук

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОСВОДСТВА
МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ 52

Руслан Сіромський

«ОБЕРЕГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»:
ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР 65

Богдан Олешко, Віталій Півоварчук

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМ
50-Х – 60-Х РР. 73

Дмитро Малезик

СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА ТВОРЧОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РСРВ
1960-ТІ – НА ПОЧАТКУ 1980-Х РР. 79

Максим Залужний

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ БОЛОХІВСЬКОГО ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ
ЗАМКУ У СТАРОКОСТЯНТИНОВІ 87

РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Наталія Плюта, Аліна Корольова

МОНУМЕНТАЛЬНІ КОРАБЕЛЬНІ ПОХОВАННЯ РАНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
НА ПРИКЛАДІ АРХЕОЛОГІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ НОРВЕГІЇ 91

Аліна Хведас, Олена Ворон

СХИЗМА 1054 РОКУ У КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ
ВІДНОСИН СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ 99

Тетяна Печоха, Олена Ворон

ФЕНОМЕН «ПОЛЮВАННЯ НА ВІДЬОМ» ТА ЙОГО ВИЯВИ У
СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ 108

Мар'яна Кобзар, Оксана Ворон

НАУКОВА ПРАКТИКА МІСІОНЕРІВ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В АЗІЇ XVI–XVIII СТОЛІТТЯХ . 118

Валентин Константинов

МОЛДАВСКОЕ КНЯЖЕСТВО В НАЧАЛЕ 20-ГОДОВ XVII ВЕКА И ПОСОЛЬСТВО В
ИСТАМБУЛ КШИШТОФА ЗБАРАСКОГО 127

Вячеслав Ціватий

ДИПЛОМАТІЯ, ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І КУЛЬТУРА КОМУНІКАЦІЇ ВРАНЬОМОДЕРНІЙ
ЄВРОПІ: СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПРОФЕСІЙНІ ПРАКТИКИ ТА
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ ІТАЛІЇ 137

Світлана Свінцицька, Олена Ворон

РАСОВА СЕГРЕГАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ 149

Андрій Богданович

БОРІТЬБА САМОДЕРЖАВ'Я З ТОЛЬСТВОМ У БІЛОРУСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ У
XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 161

Боголейша Светлана

ВЛИЯНИЕ ИДЕОЛОГИИ КРАЯ НА РАЗВИТИЕ БЕЛОРУССКОГО И ЛИТОВСКОГО
НАЦИОНАЛЬНЫХ ДВИЖЕНИЙ В НАЧАЛЕ XX ВЕКА 169

Александр Кукса

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТЕХНІЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В СТЕНАХ
НАРОДНЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ 178

Руслан Постоловський

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СРСР У 1953–1964 РОКАХ 185

Степан Синяк

БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ І РОСІЙСЬКА ІНТЕРВЕНЦІЯ В УКРАЇНІ 196

Марина Климко

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ 203

РОЗДІЛ ІІІ. ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Петрик Дмитро

ПРАЦІ РАДЯНОЛОГІВ ЯК ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ СРСР 209

Роман Михальчук

ГОЛОКОСТ В РІВНОМУ В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ
ІСТОРИОГРАФІЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕФФРІ БЕРДЗА 217

Оксана Лепеш

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИСТОРИИ С ДРУГИМИ НАУКАМИ КАК
ОСНОВА СОВРЕМЕННЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ 224

Ольга Северова, Микола Жук

ЕТАПИ ПОШУКУ ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ 232

Катерина Попова

ЦІНІСНІ ПОСИЛИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
У «СИСТЕМІ КООРДИНАТ» ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ УКРАЇНИ 239

Ліннік Юрій

ПРОБЛЕМА ЕВДЕМОНІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ 246

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 33

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 0 1.12.2021 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 247/1. Ум. друк. арк. 17,06.

Віддруковано засобами різнографічного друку

ПП Самборський І.О.

вул. Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 33. Рівне, 2021. 256 с.

УДК 94(477) + 94 (100)

A 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2021